

Žemaičių saulutė

2001 m. rugsėjo 28 d.
Penktadienis

KULTŪROS SAVAITRAŠTIS

Nr. 34 (310) Kaina 70 ct.

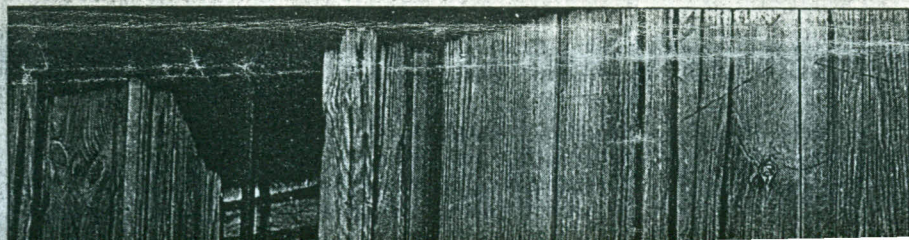
Lietuviai ir žemaičiai nuo senų senovės skaptavo šventųjų skulptūrėles, statė koplytstulpius ir koplytėles pakelėse, prie namų ar kapinėse ne dėl grožio. Iš be galo nuoširdaus ir gilaus tikėjimo. Iš to tikėjimo gimė unikalūs menas, kurį kūrė bemoksliai, bet talentingi kaimo dievdirbiai. Šimtmečiais žmonės, praeidami pro koplytėlę, nukeldavo kepture, persižegno davė, maldą sukalbėdavo. Bet negrįžtamai, matyt, į nebūtį nuėjo anas laikas. Atėjo kiti, vadinamieji modernūs laikai, kai iš medžio drožti šventuolėliai daugeliui tapo tik meno kūriniu, materialia vertybe, pinigais... Prašmatnaus miesčio būsimo puošmena, antikvariato preke... Išplėšiant iš koplytėlių skulptūrėles, išplėšiama tikinčio žmogaus dalis. Ir pažeminamas, išniekinamas, sutrypiamas jo tikėjimas. Bet ar prekijams, viską perkančiams ir viską parduodantiems, rūpi, kad žmogui be galo skauda, kai be galėsčio plėšiama jo savastis. Lyg širdis...

Dar ne taip seniai beklaidžiodamas po Žemaitiją galėjai išvysti neįtikėtiną gražumo senoviškų koplytėlių su unikalios šventųjų skulptūrėlėmis. Sovietmetis

ZITA PAULAUSKAITĖ

Pasmerktasis menas, arba kas apsaugos nuo laiko ir žmonių senąsias žemaičių koplytėles?

1991-ųjų rudenį neseniai įkurtame Valstybės muziejuje (sovietmečiu - Revoliucijos) buvau maloniai pakviesta apžiūrėti "liaudies meno" ekspozicijos iš Dailės muziejaus fondų. Tada išvydau vaizdą, kurio iki šiol negaliu pamiršti. Didžiulė neįauki salė ir joje grūste prigrūsta senoviškų šventųjų skulptūrėlių. Nei pavadinimų, nei meistrų pavardžių, nei vietovės, iš kur jos paimtos, nei laiko, kada išdrožtos. Stovėjau ir žiūrėdama į šimtus šventuolėlių vos neverkiau. Buvo taip neįauki ir negera. Aš neklausiau mane atlydėjusio muziejaus direktoriaus, kaip tos skulptūrėlės pateko į Dailės muziejaus fondus. Supratau - dauguma surinkta ateistinėmis laikais iš uždaromų bažnyčių, iš pakelių, iš sodybų, iš kapinių. Graudu buvo matyti šventuosius salėje, kur visai neseniai rikiavosi bolševikiniai stabai. Suričiuotos lyg kareivėliai skulptūrėlės nežavėjo kaip meno dirbiniai. Jos man atrodė kaip ateistinio vandalizmo, neapykantos Dievui, sovietinės okupacijos absurdo tragiškas liudijimas. Iki šiol prisimenu tą neįaukią kruvinosios revoliucijos pašlovinimui statytą monstrą ant Neries kranto, gūdų žingsnių aidą tuščiose salėse ir kolonomis sustatytas Šv. Marijas, Šv. Kazimierus, Šv. Antanus... Kiek daug liūdesio aš prisimenu...



atvažiuo! Gal merininkai ar šiaip svarbūs asmenys buvę, nes juos "liaudies meno specialistai" iš netolimo miesto lydėjo. Pasakodama šią istoriją močiuotė net apsisverkė. Koplytstulpis po dideliais medžiais prie keliuko į jos vienišą buvę jai toks brangus: kai ji gimė šimtmečio pradžioje, koplytstulpis jau stovėjo. Jos vaikystė, jaunystė čia praėjo. Visas karo ir pokario negandas išgyveno. Žmonės, pro šalį praeidami, kepturę nukeldavo, žegno davosi... 1988-aisiais močiuotės papasakota istorija apie pavogtą koplytstulpį atrodė sunkiai paaiškinama ir kraupi savo absurdiškumu. Tada senieji žmonės dar verkė, išvydę išniekintas koplytėles, bet dar netikėjo, kad netruks ateiti laikas, kai nežmoniškai bus siaubiamos koplytėlės visoje Žemaitijoje, kai bus plėšiamos bažnyčios ir be galėsčio niokojamos kapinės. Ir visiems išvogtiems, sunaikintiems šventiesiems apverkti ašarų nebeužteks. Beliks tik bejėgiškai nuleidus rankas ir praradus amą stebėti barbarų siautimą žemaičiuose.

Nuošalioje vietoje ant
Minijos upės kranto stovi

ems, rūpi, kai žmogū be
galo skauda, kai be galiesčio
plėšiama jo savastis. Lyg
širdis...

Dar ne taip seniai
beklaidžiodamas po Žemaiti-
ją galėjai išvysti neįtikėtino
gražumo senoviškų koplytė-
lių su unikaliomis šventųjų
skulptūrėlėmis. Sovietmetis,
aišku, buvo negailestingas ir
žemaičiams. Ateistai ir čia
naikino, griovė, plėšė
mažosios architektūros
paminklus. Kai kurių ypač
vertingų skulptūrėlių
pagailėjo - sumetė į muziejų
saugyklas. Bet visko
sunaikinti vis dėlto nepajėgė.
Nuošaliose vietose, kur pikta
ateisto akis nepamatė,
koplytėlė išliko. Dar soviet-
mečiu senieji žemaičiai
nemėgo "meno mylėtojų" iš
Vilniaus, Kauno ar kitų
didesnių miestų. Gal prieš
dvylika metų Šateikių
parapijos vienkiemyje sutikta
močiutė papasakojo apie
nekvistus svečius, kurie
kartais užklysta, klausinėda-
mi, kur galėtų pasigrožėti
senomis koplytėlėmis. Senolė
niekada nelaukiamais
svečiams nerodydavusi
koplytėlių ir kaimynams
patardavusi tylėti. Sako,
kartą matė, kaip iš baltos
"Volgos" išsiriti kleganti
kompanija prie vieno
koplytstulpio, stovėjusio ar
ne nuo 19-o šimtmečio.
Fotografavo, šūkavo, savo
susizavėjimą reikšdami. Po
savaitės skulptūrėlių nebeli-
ko. Dar po kiek laiko dingo
ir koplytstulpis... O tokie
inteligentiški, malonūs
žmonės "Volga" buvo



Pieta. Nežinomo dievdirbio drožta skulptūrėlė prieš porą metų buvo pavogta iš Pakutuvėnų kapinių koplyčios.

siems apverkti asarų nebeuž-
teks. Beliks tik bejėgiškai
nuleidus rankas ir praradus
amą stebėti barbarų siauti-
mą žemaičiuose.

Nuosalioje vietoje ant
Minijos upės kranto stovi
Pakutuvėnų bažnyčia.

Pokario baisumai išblaškė
kaimo gyventojus ir kaimo
nebeliko. Tik bažnytėlė ir
kapinaitės. Sekmadieniais čia
atvažiuodavo kunigas iš
Plungės, melstis susirinkdavo
atokesnių kaimelių gyventojai.
Po kiek laiko Pakutuvėnus
atrado pranciškonai vienuo-
liai. O paskui juos patraukė
visokie nelaimėliai: narkoma-
nai, valkatos, gyvenimo
prasmės ieškotojai. Ilgus
metus kapinaitėse buvo
galima matyti nežinomų
meistrų išdrožtas šventųjų
skulptūrėles. Deja, vos
Pakutuvėnus užplūdo
prasmės ieškotojai iš visų
pašalių, puikiųjų skulptūrėlių
nebeliko. Gal tik tos prasmės
ir ieškota - narkotikų dozė už
pavogtą nuo kapo Pietą.
Vagiamos ne tik senosios
skulptūrėlės. Įžymiojo
mokslininko Igno Končiaus
giminaitė Jadvyga Griciūtė
atstatė koplytėlę jo tėviškoje
Purvaičių kaime. Medžio
meistro Jakovo Bunkos
išdrožtą Šv. Joną labai greitai
vagys surado. Platelių
miestelio centre po mokytojos
S. Andriuškaitės namų langais
iš neseniai pastatytos koplytė-
lės pavogti du angeliukai,
kuriuos drožė meistras

— Nukelta į 6 psl. —



Pasmerktasis menas, arba kas apsaugos nuo laiko ir žmonių senąsias žemaičių koplytėles?



Žemaitijos nacionalinio parko etnologė Aldona Kuprelytė.

smarkiai lijo, žmonės, lietui barbenant į stogus, kietai miegojo. Ir šunys, matyt, tokiu oru snaudė būdose, nepajutę svetimų žmonių, kaime nelojo. Labai patogus metas vagims darbuotis. Tik ryte kaimiečiai praeidami pro šalį pamatė praviras cerkvės duris ir paskambino į policiją.

Visai seneniai, rugpjūčio 21-osios naktį, buvo išplėsta

čių bendrų ir "nesuprato, kur važiuoja", - mažiau. Kai kurie jau spėjo grįžti iš įkalinimo vietų. Matyt, ne itin griežtai baudžiama už koplytėlių išniekinimą ir už šventųjų grobimą iš jų. Klausiu, kas jie, tie vagiškiai. Kriminalistai sako, kad juos galima pavadinti besmegeniais: be jokio išsilavinimo, nei skaityti, nei rašyti nemoka. Jauni dažniau

kuo jie užsiima. Nuo vaikystės turėję reikalų su policija, buvę įrašyti į nepilnamečių įskaitą, nuo mažų dienų vagiliaudavę. "Negeručiai", taip mes juos vadiname. Jiems nieko švento nėra. Jie nesuvalkio, kas yra gėris ir grožis. Kur beneitų, jų akys slysta pašaliais, norint ką nors pavogti", - kalbėjo kriminalinės policijos pareigūnai. Jei vagiškiai tokie buki, tai kaip jie suvokė skulptūrėlių vertę. Turėjo būti gudrūs užsakovai, sakau kriminalistui. Juk kažkas tiems besmegeniams turėjo išaiškinti, kur eiti ir ko ieškoti. Bet policininkai apie užsakovus nebuvo linke kalbėti. Tik sakė, kad yra daug antikvarų, kurie supirkinėja vogtas vertybes. Ir tąkart vagys Telšiuose niekam nesūlė pirkti skulptūrėlių. Išveždavo į kitus miestus: Kauną, Šiaulius... Jie neva dar suvokdavę savo smegenėlėmis jų meninę vertę ir kad jas galima parduoti. O parduodavę pigiai, vos už 60 ar 70 litų. Antikvarai jas įkainuoja šimtais ar net tūkstančiais. Vienas šiaulietis, net ne antikvaras, kartą prisipažino, kad jam vos ne brukte buvo įbruktą senovinę skulptūrėlę už 60 litų, o ją pardavęs už tokią sumą, kad galėjęs naują mašinos variklį nusipirkti.

Telšiuose apklausų metu "negeručiai" demonstravo savo bukomą, kai tardytojai reikalavė papasakoti, ką vaizdavo viena ar kita pavogta skulptūrėlė. Apie šventųjų lurgi-

sugražintos į ankstesniąją vietą. Kai kurios buvo sunaikintos, kažkur pakelėse išmėtytos. Mat vagiškiai dažniausiai darbuosi neblaivūs ir nieko negalėjo prisiminti.

Kriminalistai sakė, kad nuo tada, kai buvo išaiškinta gauja, negauna žmonių skundų dėl išplėštų koplytėlių. Bet prasidėjo bauginantys bažnyčių ir cerkvių plėšimai, barbarystės kapinėse. "Tendencija eiti į šventas vietas ir ten siautėti, išlieka", - teigė pareigūnas. Ypač atgrasūs yra kapinių vagys. Neseniai vienoje kapinėse buvo sudaužyta 1,30 m aukščio Šv. Mergelės Marijos skulptūra, garsaus šiuolaikinio Estijos menininko kūrinys, kainavęs 12 tūkst. litų, kurią tėvai buvo pastatę ant mirusios dukters kapo. Šią barbarystę policija taip pat išaiškino. Tik bronzinė skulptūra jau buvo neatitausomai suniokota: sudaužyta ir į maišus supilta. O kapinėse darbuosi paaugliai, vienas iš jų net augo kartu su mirusia mergaite. Sugauti jie ramiai aiškino - norėję metalą į supirktuvę parduoti, pinigų užsidirbti. Bet jie nesuvokia savo elgesio šlykštumo, nesuvokia, kad paskutinės žmogaus poilsio vietos išniekinimas yra didelė šventvagystė.

"Jaučiamas baidus jaunimo nuosmūkis, kaip jaučiamas ir visos visuomenės nuosmūkis. Gal šiuolaikinis gyvenimas prie to veda? - kalbėjo kriminalistai Telšiuose. - Tėvai bedarbiai, puolę į depresijas geria ir geria, palikę vaikus likimo valiai. Kai tyrėme šias vagystes, vagišių tėvai niekaip negalėdavo pasakyti, kada jų vaikai išėjo iš namų. Tada

Vienas pareigūnas prisipažino, kad jaunuoliai, siaubiantys koplyčias ir kapines, jam ypač atgrasūs. Išaiškinami labai rimti nusikaltėliai, bet jie, profesionalūs vagys ar galvažudžiai, turi išsaugoję garbės ir padomumo jausmą: kapinių, bažnyčių, koplyčių niekada neplėšia. Pernelyg šventvagiška... Tik protiškai atsilikę jaunuoliai iš asocialių šeimų nei apie garbę, nei padomumą nebegalvoja. Nebegali galvoti...

"Kaip nuo jų apsaugoti bažnyčias ir koplyčias?" - dar paklausiau pašnekovų Telšių policijos komisariete, puikiai suvokdama, kad prie kiekvienos bažnyčios, cerkvės, kapinių ar koplytstulpių nepastatysi policininko ir visų barbarų nei išgaudysi, nei nuteisi.

Kriminalistai teigė, kad senųjų vertybių apsauga yra ne tik policijos rūpestis. Policija atsiranda tik tada, kai nutinka nelaimė, kai dingsta paveikslai, skulptūros, ikonos. Jų saugojimu labiausiai turėtų susirūpinti vertybių savininkai. Kiekvienos bažnyčios ar cerkvės, kurioje yra senų meno kūrinių, kunigas ir tikintieji turėtų nufotografuoti, nufilmuoti šias kilnojamojo meno vertybes. O dabar nutinka nelaimė ir policininkai ilgai užtrunka, bandydami aiškintis, kas buvo pavaizduota. Ir antikvariatuose sunku ieškoti, neturinčių fotografijos. Kol policininkai gaišta laiką besiaiškindami, skulptūros ar paveikslai nežinia kur atsiduria. Ir spygnų, užraktų patikimumas vis dėlto turėtų būti parapijos tikinčiųjų ir kunigų bei jų pagalbininkų rūpestis.

— Atkelta iš 1 psl. —

Antanas Vaškys. Sparašą būtų galima tęsti be galo. Ir nėra jėgos, kuri galėtų barbarų siautėjimą sustabdyti. Jau nebe krikščionys, atrodo, o tik vandalai Lietuvoje gyvena. Vieni siaubia koplytėles, kiti superka, treči - inteligentais, šviesuoliais, meno mylėtojais besiskelbiantys - savo namus puošia, prieš svečius unikaliais meno dirbiniais puikuojasi...

Žemaitijos nacionalinio parko etnologė Aldona Kuprelytė, klausiana, kas gali apsaugoti koplytėles, atsakė vienu žodžiu: "Niekas!.." Ir papasakojo, kad prieš dešimt metų pradėjusi dirbti ŽNP pervaziavo per kaimus. Sako, Visvainiuose ir kituose Platielių miškuose išsibarsčiusiuose kaimeliuose jos širdis apsalusi nuo pamatyto gražumo. Jau tada, 1991-1992-aisiais, kelios koplytėlės buvo išplėtos. Bet labai greitai prasidėjo didysis vogimo vaju. Kartą į Visvainius, kur koplytėlių ir koplytstulpių buvo ir kapinėse, ir prie sodybų, ir pakelėse, nežinia iš kur atbildėjo žmogus, kaimiečiams prisistatęs esąs iš Nacionalinio parko ir norįs tik apžiūrėti. "Specialisto iš ŽNP" kėsiai buvo aiškūs. Nepriklausomybė atidarė Lietuvos sienas, atsirado keliai senovinių vertybių eksportui į užsienį, prasidėjo didysis nebesuvaldomas plėšimų metas. Etnografė liūdnai atsidūsta: iš prieš dešimtmetį matyto gražumo beveik nieko nebeliko. Visa išvogė...

Rugpjūčio 29-ia važiuavau

beveik nieko nebeliko. Viską išvogė...

Rugpjūčio 29-ąją važiavau į Telsius, norėdama pasikalbėti su Policijos komisariato darbuotojais, kurie gal prieš dvejus metus išaiškino kopyltėlių plėšikų gauja, siautusių tiek Telsių mieste, tiek kaimuose. Kriminalistai vėl turėjo darbo - vakarykščiai buvo išplėsta Kaunatavo kaimo stačiatikių cerkvė. Kriminalinės policijos pareigūnai, tirdami išplėšimą, išaiškino, kad iš cerkvės išneštos dvi ikonos, bet jų vertė dar nežinoma. Mat Telsių popas, kuris aptarnauja Kaunatavo cerkvę, tomis dienomis buvo išvykęs. Pareigūnai sakė, jog paieška apsunkina ir tai, jog kol kas nežinoma, nei kas tose ikonose pavaizduota, nei kokio jos amžiaus. Sakė, laukia, kol sugrįš popas, gal jis turės nuotraukų ar filmuotos medžiagos. Cerkvė retai atidaroma, žmonės melstis susirenka gal kokių du kartus per metus, todėl ikonų neįsidėmėjo nei cerkvės prižiūrėtojas Vladimiras Akulovas, nei kaimiečiai. Cerkvė sena, joje yra tikrai vertingų paveikslų. Bet šį kartą vagys paveikslų nelietė, pagrobė tik tas dvi ikonas iš centrinio altoriaus prestiberijos dalies. Ir pėdsakų jokių nepaliko, darbavosi su pirštinėmis. O naktį labai

pamatė praviras cerkvės duris ir paskambino į policiją.

Visai neseniai, rugpjūčio 21-osios naktį, buvo išplėsta Ūbiškės bažnyčia. Ryte žmogus iš kaimo, pamatęs praviras bažnytėlės duris, taip pat paskambino į policiją. Ūbiškės bažnyčioje, kurią aptarnauja Eigirdžių parapijos klebonas Narsutis Petrikas, pasigesta paaukuotos ir pasidabruotos komunijos taurės ir 35 cm aukščio skulptūros "Šv. Jonas krikštija Kristų", kuri buvo įtraukta į kilnojamųjų meno vertybių sąrašą.

Kriminalistai sakė mana, jog tai gali būti vietinių vaikigalių darbas. Nors neatmetė galimybės, kad vėl susibūrė nauja gauja, siaubianti bažnyčias.

Neseniai jiems pavyko išaiškinti 15 asmenų gauja, kuri vogė kilnojamojo meno vertybes, t.y. Šventųjų skulptūrėles ne tik Telsių mieste, kaimuose, bet ir kitose Žemaitijos vietovėse. Tada buvo iškeltos net 9 baudžiamosios bylos dėl vagysčių. Kriminalinės policijos pareigūnai sakė, kad nusikaltimas buvo išaiškintas visu šimtu procentu, apie gaujos veiklą ir nusikaltimų mastą buvo informuota vyriausybė ir aplinkiniai rajonai. Ir teismai jau įvyko: vieni gavo daugiau, kiti, tie, kurie tik stebėjo sėdėdami mašinose ir laukė sugrįžtan-

te vagystai. Kriminalistai sako, kad juos galima pavadinti besmegeniais: be jokio išsilavinimo, nei skaityti, nei rašyti nemoka, jauni, dažniausiai 1972-aisiais ar 1973-aisiais gimę, iš degradavusių šeimų, kuriose prasigėrusiems tėvams nerūpi, nei kur jų vaikai naktimis šlaistosi, nei

regeruciai demonstravo savo bukumą, kai tardytojai reikalavė papasakoti, ką vaizdavo viena ar kita pavogta skulptūrėlė. Apie šventąjį Jurgį sakėdavo "ūkininkas ant arklio", šv. Florijonas - "mužikas su krūzu" ir t.t. Išaiškinus gaują, ne visos skulptūrėlės buvo surastos ir



Paskutiniai tautodailininko Antano Vaškio potėpiai ir kopyltėlė bus pastatyta Platelių miestelio centre. 2000 m. birželio 20 d.

gera ir geria, palikę vaikus likimo valiai. Kai tyrėme šias vagystes, vagišių tėvai niekaip negalėdavo pasakyti, kada jų vaikai išeina iš namų, kada sugrįžta ir kur jie šlaistosi!

patikimumas vis dėlto turėtų būti parapijos, tikinčiųjų ir kunigų bei jų pagalbininkų rūpestis.

B.d.

Programą remia



Išaušus pirmajam 2001-ųjų rytui plateliškiai pamatė, kad nebėra Antano Vaškio drožtų angeliukų...

Kristinos PAULASKAITĖS nuotraukos